

KULTÚRA ÉS TÁRSADALOM

Pozsony Ferenc

A NÉPI KULTÚRA TERÜLETI TAGOLÓDÁSÁNAK VIZSGÁLATA

Az európai és a magyar értelmiségiek már a 19. század első felétől kezdődően felismerték, hogy a népi kultúra területi szempontból nem homogén, szakszerű értelmezése pedig elképzelhetetlen annak térbeli vizsgálata és elemzése nélkül.¹ A magyarországi elit réteg tagjai elsősorban a modern nemzetépítés századában fedezték fel, hogy az ország területén milyen jellegzetes táji csoportok (pl. palócok, székelyek) élnek. A reformkor évtizedeiben már tudatosabban foglalkoztak a magyar nemzeti táj felfedezésével és kanonizálásával, útirajzaikban pedig megörökítették a meglátogatott vidékek néprajzi sajátosságait.² A korai munkák nagy többsége leíró jellegű volt, szerzőik a magyar nyelvterületet elsősorban földrajzi tényezők alapján tagolták, de a természetrajzi tényezők mellett többen rámutattak a kulturális elemek jelentőségére is.³

A magyar népköltészet szövegeinek gyűjtése, feldolgozása és megjelentetése csak a 19. század közepén bontakozott ki. Az akkor ható romantikus kultúra-konceptió jegyében még nem tartották fontosnak a folklórszövegek lokalizálását, tehát a gyűjtési hely pontos megjelölését. Ez az igény és tudatosabb törekvés csak a század második felében, fokozatosan alakult ki és terjedt el.⁴

Orbán Balázs a *Székelyföld leírása* című romantikus jellegű monográfiájában a székelység múltját és kultúráját a régebbi, rendi, adminisztratív egységekre tagolva mutatta be.⁵ Kortársa, Kriza János az 1863-ban megjelentetett *Vadrózsák* című székely népköltési gyűjteményének anyagát szintén területi alapon rendezte el, így külön csoportosította a maros-, udvarhely-, csík- és a háromszéki folklórszövegeket.⁶ Voltaképp Kriza és Orbán is tudatosan arra tett kísérletet, hogy a székely tájat, épített örökséget és népköltészetet beemelje és beépítse a magyar nemzeti táj, kultúra szerkezetébe.⁷

A hosszú 19. század végén rendre jelentek meg a különböző vármegyék és városok monográfiái, melyek szintén nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy bemutassák az illető terület természeti, történelmi, társadalmi és kulturális sajátosságait. Ezeknek sorában Potsa József szerkesztésében látott nyomdafestéket 1899-ben a Háromszékről szóló összegezés, melyben pontos adatok, leírások találhatók a vidék 19. század végi gazdasági, társadalmi és művelődési életéről, a polgári jellegű intézményrendszer kialakulásáról.⁸ Habár a különböző vármegye-monográfiákban számos jó néprajzi leírást találunk, a magyar tájak szakszerű bemutatásában és jellemzésében végül is Jankó János kötetei hoztak áttörést. A tehetséges fiatal néprajztudós a Kalotaszegről,⁹ valamint az Aranyosszékről és Torockóról készített monografikus összefoglalójában szervesen ötvözte a különböző földrajzi, népnyelvi és antropológiai szempontokat. Miközben fontos szerepet szánt a népművészet vizsgálatának, munkáiban nem foglalkozott nyomatékosabban a szöveges népköltészet elemzésével és értelmezésével.¹⁰

A 19–20. századok fordulóján újra népszerű volt azoknak a kulturális elemeknek a vizsgálata, melyeknek segítségével eredményesebben el lehetett különíteni egy-egy néprajzi tájegységet.¹¹ A 20. század első évtizedében Bátky Zsigmond vállalkozott arra, hogy bemutassa a korabeli Magyarország népi kultúrájában, a területén élő különböző közösségek gondolkodásában és mentalitásában tapasztalható regionális eltéréseket.¹²

A Malonyay Dezső kutatócsoportjához tartozó értelmiségiek elsősorban a szecessziós művészet hatása alatt keresték fel a különböző néprajzi tájainkat, hogy a díszített tárgyi világ és ornamentika segítségével sajátosan magyar vizuális kultúrát, formanyelvet teremthessenek.¹³ Terepkutatásaik azt tárták fel,

¹ BORSOS Balázs 2011a, I, 21.

² KÓSA László 1990, 13–15.

³ BORSOS Balázs 2011a, I, 22.

⁴ KÓSA László 1989, 44–56.

⁵ ORBÁN Balázs 1868–73.

⁶ KRIZA János 1863.

⁷ HOFER Tamás 1991.

⁸ POTSA József 1899.

⁹ JANKÓ János 1892.

¹⁰ JANKÓ János 1893; KÓSA László 1990, 16.

¹¹ BORSOS Balázs 2011a, I, 23.

¹² BÁTKY Zsigmond 1905; KÓSA László 1990, 17.

¹³ MALONYAY Dezső 1907; 1909.

hogy a különböző tájak, közösségek Erdélyben is (pl. Kalotaszegen, Torockón és Székelyföldön) teljesen másként viszonyultak a felgyorsult polgárosodáshoz, sok helyen pedig elparasztosodtak, az ott élők népművészete látványosan újra kivirágzott.¹⁴

Jankó János szemléletét elsősorban Györffy István folytatta. Elődjéhez hasonlóan fontosnak vélte a tárgyi kultúra hasznosítását a magyar népi kultúra táji tagolódásának vizsgálatában, de a különböző közösségek, csoportok sajátosságainak elemzését tudatosan kiegészítette néptörténeti és etnikai szempontokkal is.¹⁵ Viski Károly *A magyarság néprajza* című szintézis 1933-ban megjelent első kötetében próbálkozott meg az addigi eredmények rendszerezésével és a kérdéskörrel kapcsolatos fogalomkészlet kialakításával.¹⁶ A magyar nyelvterületet című tanulmányában öt nagyobb régióra (Dunántúl, Felföld, Alföld, Erdély, Moldva és Bukovina), valamint harmincnégy kisebb területi egységre osztotta fel, de ugyanakkor jól érzékelte azt is, hogy a kulturális elemek határai nem mindig esnek egybe az általa körvonalazott egységekével, tehát számolt sajátos kultúrájú, úgynevezett átmeneti területekkel is.¹⁷

A magyar humángéográfia kibontakozása jelentős mértékben befolyásolta a hazai néprajzkutatók szemléletét is a két világháború közötti évtizedekben. Prinz Gyula és Teleki Pál egységes egészként vizsgálta a természeti környezetet, valamint a kulturális és a társadalmi jelenségeket.¹⁸

Az 1940-es években Gunda Béla és Ortutay Gyula is foglalkozott a kultúra térbeli differenciálódásával. Ortutay kiemelte, hogy az eddigi kutatások eredményeképpen nagyon kevés adat áll rendelkezésünkre, tehát újabb kutatások feladata lesz a magyar etnikumon belüli pontosabb kulturális határok megvonása. Gunda Béla pedig a magyarság néprajzi csoportjainak néprajzi jellegzetességeit emelte ki.¹⁹ Sajnos, a csakhamar hatalomra került kommunista rendszer erőszakos, egyneműsítésre törekvő kultúra- és tudománypolitikája miatt a kutatók csak bő másfél évtized múlva tudtak foglalkozni a kérdéskör szakszerű vizsgálatával.

Dr. Kós Károly, Gunda Béla egyik legkiválóbb kolozsvári tanítványa a Román Akadémia Művészettörténeti Intézetének támogatásával szervezett kutatócsoportot a hazai magyar tájegységek népművészetének feltárására az 1950-es években. Habár

munkatársaival együtt rendre bejárta Moldva és Erdély legjellegzetesebb tájegységeit, eredményeik csak később, s akkor is csak részlegesen jelenhettek meg. Szentimrei Judittal és Nagy Jenővel közösen adta ki a kászoni székelység, a szilágysági és a Kis-Küküllő vidéki magyarság, valamint a moldvai csángók tárgyi kultúráját bemutató kötetét 1972–1981 között a Kriterion Könyvkiadó gondozásában.²⁰ Szintén ott láttak rendre nyomdafestéket nagyszerű tanulmánykötetei is, melyek szintén a hazai tájak jellegzetes tárgyi kultúráját, kézművességét, gazdasági életét, belső és külső kapcsolatrendszerét mutatták be.²¹ Írásaiban a táji elkülönülés fontos tényezőjének tartotta a sajátos tájneveket, a rendi, jogi, adminisztratív különállást, a közös eredettudatot, a felekezeti és az etnikai hovatartozást, a specifikus viseletet, építészetet, életmódot stb. Ugyanakkor kihangsúlyozta, hogy az integráció és a differenciálódás szintén folyamatosan hatott, szüntelenül alakította egy-egy népcsoport kultúrájának területi szerkezetét és színességét.²²

Megjegyezzük, hogy Gálffy Mózes, Márton Gyula és Szabó T. Attila vezetésével szintén az 1950-es évektől kezdődően bontakoztak ki összehangolt, rendszeres és módszeres nyelvföldrajzi vizsgálatok, melyek végül is az erdélyi és a moldvai magyar nyelvjárások atlaszát alapozták meg, készítették elő.²³ Szintén azokban az évtizedekben Faragó József és Jagamas János irányításával számos folklorista kutatta a hazai magyar tájegységek szöveges és zenés folklorját.²⁴ Kallós Zoltán *Balladák könyve* című nagyszerű gyűjteménye pedig azt tárta fel, hogy a Moldvában, Mezőségen és a Kalotaszegen élő magyarság milyen változatos, ugyanakkor milyen egységes balladaköltészetet őrzött meg egészen a 20. század közepéig.²⁵

Gunda Béla egy 1963-ban megjelent tanulmányában arra hívta fel a figyelmet, hogy az etnikai csoportok létrejöttében milyen jelentős szerepet játszik a népi kultúra elemeinek integrációja: „De a tér, amelyet Sárköznek, Palócföldnek, Kalotaszegnek vagy Mezőkövesdnek nevez az etnológia, már az emberi magatartások összességének, a kultúra stílusának is a kifejezője és integrálódási folyamatok eredménye.”²⁶ Ugyanott még kiemelte: „Az etnikai csoportok esetében számolnunk kell azokkal a meghatározó jellegzetességekkel, amelyeket a nép is vall önmagáról vagy szomszédairól.”²⁷

¹⁴ HOFER Tamás 1975; KÓSA László 1990, 48–64.

¹⁵ GYÖRFFY István 1942; KÓSA László 1990, 18.

¹⁶ VISKI Károly é. n., 30; BORSOS Balázs 2011a, I, 23.

¹⁷ VISKI Károly é. n., 30–31; KÓSA László 1990, 18–19.

¹⁸ PRINZ Gyula é. n.; TELEKI Pál 2000.

¹⁹ ORTUTAY Gyula 1940, 165–185; GUNDA Béla 1943, idézi KÓSA László 1990, 20.

²⁰ KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő 1972; 1974; 1978; 1981.

²¹ KÓS Károly 1972; 1976; 1979.

²² KÓS Károly 1993.

²³ GÁLFFY Mózes – MÁRTON Gyula – SZABÓ T. Attila 1991; MURÁDIN László 1995–2010.

²⁴ FARAGÓ József – JAGAMAS János 1954; JAGAMAS János – FARAGÓ József 1974; ALMÁSI István 1979.

²⁵ KALLÓS Zoltán 1970.

²⁶ GUNDA Béla 1963, 8.

²⁷ GUNDA Béla 1963, 9; KÓSA László 1990, 23.

Barabás Jenő a *Magyar Néprajzi Lexikon*ban közzölt definíciójában kiemelte, hogy egy-egy karakterisztikus néprajzi csoport kialakulásában fontos szerepet játszik az ott élők jellegzetes múltja, hagyományai, kultúrája, életmódja, társadalomszerkezete és nyelvjárása.²⁸ Majd elsősorban Günter Wiegelmann eredményeire támaszkodva bevezette a mikro-, mezo- és a makrozóna fogalmát a magyar néprajztudományba.²⁹

Ugyanő foglalta össze a kartográfiai módszer alkalmazásának lehetőségeit és eredményességét a magyar néprajztudományban. Kiemelte a gazdasági, társadalmi viszonyok jelentőségét, de kihangsúlyozta a földrajzi, természetrajzi tényezők befolyását, a társadalomszerkezet, intézményrendszer, közigazgatás szerepét, valamint a vallási-felekezeti és az etnikai hovatartozás jelentőségét is. Továbbá árnyaltan elemezte a kulturális javak terjedésének okait és hatásait, valamint azoknak szerepét a kultúra térbeli differenciálódásában és egységesülésében.³⁰

A magyar néprajzkutatók még a *Magyar Néprajzi Atlasz* 640 térképlapjának megjelenése után is tudatában voltak annak, hogy a magyar népterületen belüli kulturális határok kijelölése még nem oldódott meg teljesen megnyugtató módon. Tudták azt is, hogy a Közép-Európában élő és elhelyezkedő magyarság esetében a kultúra térbeli tagolódásának tudományos vizsgálata teljesen elképzelhetetlen és megoldhatatlan a szomszédos népek hagyományainak bevonása, szakszerű elemzése nélkül.³¹ Kiemeljük, hogy időközben számos magyarországi tájegységnek elkészítették néprajzi atlaszát.³²

Andrásfalvy Bertalan egy 1980-ban megjelent tanulmányában hívta fel a figyelmet arra, hogy a néprajzi csoportok meghatározásában elemezni és értelmezni szükséges azoknak belső kulturális egységességét, valamint az oda tartozó személyek közötti kapcsolat és kommunikáció mikéntjét, intenzitását is.³³

Kósa László és Paládi-Kovács Attila a 20. század utolsó évtizedeiben rendre rámutattak arra, hogy a kultúra térbeli tagolódását alapvetően befolyásolják a természeti, ökológiai viszonyok, természetes erőforrások, történeti tényezők, etnikai tömbök, korábbi társadalomszerkezet, a városi központok és a közlekedési folyosók közelsége vagy távolsága, az

adminisztratív és a politikai határok, az ott élők kultúrája, felekezete, nyelve, mentalitása és jellegzetes mitológiája.³⁴ Kósa László és Filep Antal közös munkája pedig azt tárta fel, hogy a magyar nyelvterület befelé milyen sok, színes néprajzi csoportokra tagolódik.³⁵

Kósa László első ízben 1990-ben kiadott, átfogó szintézisében mutatta be, hogy Magyarország különböző területi, társadalmi és kulturális egységei 1880–1920 között hogyan viszonyultak az akkor kibontakozó polgárosodáshoz.³⁶ Munkájában rendre kiemelte a természeti (ökológiai), domborzati és vízrajzi tényezők hatását is, de kihangsúlyozta a városok, közlekedési folyosók, a különböző társadalmi rétegek (nemesek, szabad parasztok, jobbágyok) arányának, jelenlétének vagy hiányának, valamint a közigazgatási egységek, vallási és szubjektív (lélektani) tényezők szerepét is a kultúra térbeli alakulásában.³⁷ Ugyanakkor azt is bemutatta, hogy a felsorolt tényezők a különböző térségek viseletében, díszítőművészetében, lakáskultúrájában, építkezésében, táplálkozásában, gazdálkodásában, népzenejében, néptáncában, népköltészetében és szokásvilágában milyen azonosságokat vagy éppen eltéréseket eredményeztek.³⁸ A tiszteletére 2002-ben kiadott tanulmánykötet szerzői továbbgondolták Kósa László eredményeit, s behatóan foglalkoztak a régiófogalmak elméleti és módszertani problémáival, a regionalizmus és a néprajzi kutatás kapcsolatával, a zonalitás és anyagi kultúra viszonyával, a kulturális elemek terjedésével, a lokális értékekkel, a vallásosság táji változataival, a nemzetiségek térbeli előfordulásával, a táj és a kultúra kapcsolatával, valamint a különböző régiók tárgyi és szellemi örökségének jellegzetességeivel.³⁹

Paládi-Kovács Attila számos kötetében és tanulmányában foglalkozott a kultúra térbeli tagolódásának tudománytörténetével,⁴⁰ fogalmi, elméleti és módszertani vonatkozásaival.⁴¹ Számára is elsősorban Györffy István *Magyar föld – magyar nép* című munkája jelentett követendő mintát,⁴² de szemléletét meghatározták Gunda Béla, Kádár László és Szabó István eredményei is. Széles európai kintekintés és tárgyismeret alapján értelmezte a kulturális régió, area, enklávó, zóna, övezet, sáv, kultúrterület fogalmát és használhatóságát.⁴³ Elsősorban az interetnikus kapcsolatairól ismert észak-magyarországi régióban

²⁸ BARABÁS Jenő 1981, 7–8.

²⁹ Lásd KEMÉNYFI Róbert 2004, 20.

³⁰ BARABÁS Jenő 1963.

³¹ PALÁDI-KOVÁCS Attila 2003a, 8.

³² Lásd SZABÓ László – GULYÁS Éva – CSALOG Zsolt 2005.

³³ ANDRÁSFALVY Bertalan 1980.

³⁴ KÓSA László 1990; KÓSA László – FILEP Antal 1975; FILEP Antal 1993; PALÁDI-KOVÁCS Attila 2003a.

³⁵ KÓSA László – FILEP Antal 1975

³⁶ KÓSA László 1990, 48–64.

³⁷ KÓSA László 1990, 65–79.

³⁸ KÓSA László 1990, 79–84.

³⁹ KEMÉNYFI Róbert 2002.

⁴⁰ PALÁDI-KOVÁCS Attila 1980, 2003a.

⁴¹ PALÁDI-KOVÁCS Attila 2003a, 2003b.

⁴² GYÖRFFY István 1942.

⁴³ PALÁDI-KOVÁCS Attila 2003a.

élő magyar csoportok, területek kulturális határaitól és kontaktzónáiról készített mintaszerű összefoglalást. Tanulmányaiban kiemelte a természeti, nyelvi, felekezeti és vallási határok jelentőségét, de behatóan elemezte a táji-gazdasági szakosodás, migráció, anyagi és táplálkozási kultúra szerepét is.⁴⁴ Mintaszerű elemzést, mélyfúrást a barkók jellemzésével és behatárolásával kapcsolatban készített. Kultúrájuk vizsgálatába és elemzésébe szervesen bevonta nemcsak a táj meg a nép árnyalt kapcsolatát, hanem az erdőhasználat, gazdasági rendszer, közlekedés, szállítás, település, építkezés, táplálkozás, népviselet, társadalmi és családi élet, jeles napi szokások, hiedelmek, népzene, néptánc számos aspektusát is.⁴⁵ Következtetéseiben megfogalmazta: „A népi műveltség táji változatokban él. E változatok egyikének tekinthető a barkó népcsoport hagyományos kultúrája is. Valójában a népi kultúra történetileg kialakult területi változatai építésként részrendszerként foghatók fel, mint a nyelvjárási folyamatok a nemzeti nyelv kebelében. Körülhatárolásuk éles vonalakkal ritkán lehetséges, könnyebb őket laza foltokban elhelyezni a térképen.”⁴⁶ Összefoglalásában kiemelte, hogy e kevésbé megbolygatott népcsoport sajátosságai elsősorban jellegzetes nyelvjárásában, valamint anyagi kultúrájának integráltságában érhetők tetten. Még kiemelte, hogy a barkóság egyéni arculatát alapvetően meghatározta természeti környezete, kompakt egységet alkotó népe, kis- és középnemessége, az itt élők törökös (kabar, kun, úz) hatásokat tükröző antropológiai jellege, endogám párkapcsolata, római katolikus felekezete, palóc nyelvjárása, a 19. század elejétől ismert népelnevezése, valamint nagyon artikulált belső öntudata, mi-tudata és a nagyobb városoktól való távolsága.⁴⁷

Érdekes, hogy a rendszerváltozást követő években elsősorban a vallásökológiai vizsgálatok terén, valamint az etnikai térszerkezetek kutatásában születtek újabb jelentős eredmények. A szakrális ökoszisztémák szerveződéséről és működéséről Bartha Elek 1992-ben készített szakszerű, korszerű és rendszeres összefoglalást. Azoknak mikro-, mezo- és makroszintű tagolásával voltaképp a szakrális tér működésének hatékonyabb elemzését, megértését és értelmezését valósította meg.⁴⁸

Keményfi Róbert előbb rendszeresen összefoglalta a hazai néprajz és az angolszász antropológia eddigi eredményeit, a szociális és a vallási terek vizsgálatával kapcsolatban, majd utána fogalmazta meg az

etnikai térhasználat törvényszerűségeit.⁴⁹ Elsősorban gömöri és bihari kutatásaira támaszkodva tárta fel, hogy milyen sajátos, dinamikus jellegzetességekkel, jelentésekkel és funkciókkal rendelkeznek a különböző etnikai, nemzetiségi, nyelvi és kulturális határok. Kiemelte, hogy két terület kultúrájának elkülönítése és behatárolása azért is számos problémát okoz, mivel közöttük folyamatos kapcsolatok, interakciók, kölcsönhatások zajlanak. Véleménye szerint a kulturális és az etnikai határokat nem szabad mereven felfogni, mivel azok nem statikusak, hanem folyamatosan változnak. Éppen ezért Keményfi is inkább a kulturális határövezet és kontaktzóna, sáv fogalom használatát javasolta a magyar néprajztudomány művelőinek.⁵⁰

Benedek József kolozsvári humángéográfus nemrég foglalta össze az emberi társadalom térbeli vonatkozásaival foglalkozó eddigi tudományos eredményeket. Tanulmánykötetében rendre bemutatta és elemezte, hogy a tér hogyan jelentkezett a filozófiában, a geográfiában és a regionalizációban. Kiemelte, hogy napjainkban már nemcsak a táji keret játszik fontos szerepet a különböző régiók kialakulásában és tagolásában, hanem számos mentális és kognitív tényező is, például a szimbolikus tartalmakkal telített regionális öntudat, amit alapvetően meghatároz a közös múlt, történelem és sajátos kultúra.⁵¹

Itt jegyezzük meg, hogy Juhász Dezső doktori disszertációjában fogalmazta meg a magyar tájnévadás törvényszerűségeit és jellegzetességeit. Annak összefoglalásában emelte ki, hogy a magyar tájnéváltomány jelentős részét természetes tájnevek alkotják, míg a mesterséges tájneveket elsősorban a földrajztudomány hozta létre, majd az iskolai oktatás keretében terjesztette el. Munkájában kihangsúlyozta, hogy a természetes nevek árnyaltan tükrözik egy-egy vidék domborzatát, vízrajzát, növényzetét, állatvilágát, térhasználatát, viszonyítási rendszerét, az ott élő etnikumok jelenlétét, gazdasági, társadalmi és közgazdasági életét, valamint sajátos történelmét, annak kiemelt eseményeit.⁵²

A Szlovákiához tartozó magyar tájegységek kultúrájának belső, térbeli tagolódását, elsősorban történeti és néprajzi szempontok hasznosításával, Liszka József valósította meg. Elemzéseiben különösen azokra a jelenségekre helyezte a hangsúlyt, amelyeket az adott vidékre (Csallóköz, Mátyusföld, Vág és Garam köze, Zoborvidék, Palócföld, Ung-vidék, Felső-Bodroghköz) a szerző karakterisztikusnak vélt.⁵³ Papp

⁴⁴ PALÁDI-KOVÁCS Attila 2003b.

⁴⁵ PALÁDI-KOVÁCS Attila 2006.

⁴⁶ PALÁDI-KOVÁCS Attila 2006, 160.

⁴⁷ PALÁDI-KOVÁCS Attila 2006, 164–165.

⁴⁸ BARTHA Elek 1992.

⁴⁹ KEMÉNYFI Róbert 2004.

⁵⁰ KEMÉNYFI 2002, 25–26.

⁵¹ BENEDEK József 2000, 125–126.

⁵² JUHÁSZ Dezső 1988, 29–30.

⁵³ LISZKA József 2002, 157–393; 2006, 96–142; 2010, 107–404.

Árpád a Vajdaságban élő magyarság kultúrájának térbeli tagolódását elsősorban a térképes módszerrel vizsgálta és elemezte.⁵⁴

Borsos Balázs figyelmeztetett arra, hogy a különböző részterületeket művelő magyar kutatók még napjainkban sem alakítottak ki egységes szempontrendszert a különböző területi egységek behatárolására és meghatározására.⁵⁵ Továbbá megállapította, hogy a magyar néprajzi eredmények sorában eddig két markáns törekvést lehetett elkülöníteni. A kutatók egy része hangsúlyosabban foglalkozott egy-egy terület jellemzésével, elsősorban történelmi, földrajzi, tájnyelvi és műveltségi szempontok alapján. Másodsorban pedig olyan kulturális elemeket igyekeztek felmutatni, melyekkel már eredményesebben el tudták különíteni a magyarság jellegzetes belső, kisebb területi és néprajzi egységeit.⁵⁶

Az eddigi eredmények alapján Borsos Balázs sürgő feladatnak tartja a kultúra térbeli tagolódásával kapcsolatos vizsgálatokban az egységes szempontok következetes használatát, valamint az eddig kialakított területi egységek komplex, korszerű jellemzését. Lehetségesnek tartja azt is, hogy a behatárolást egy-egy sajátos szempont (népzene, néptánc, építkezés, paraszti polgárosulás) következetes érvényesítése alapján végezzük el. Nem utolsó sorban pedig fontos jövőbeli feladatnak tartja a teljes magyar nyelvterület nagyobb belső régióinak szakszerű, rendszeres körülhatárolását, valamint az azokon belüli kisebb területi egységek pontos elkülönítését egy-egy lényegesnek tartott kulturális jegy alapján.⁵⁷ A magyar népi kultúra régióiról írott kötetében újraértékelt a kérdéskörrel kapcsolatos fogalmak (néprajzi csoport – etnikai csoport, nagytáj – kistáj, etnokulturális csoport – kulturális régió) jelentését és érvényességét. A *Magyar Néprajzi Atlasz* számítógépes feldolgozása után a szerző egyértelműen a *kulturális táj* fogalom használatát ajánlja.⁵⁸ Ugyanott megállapítja, hogy a kultúra területi vizsgálatának legfontosabb szempontjai a következők: földrajzi viszonyok, történelem (politikai, a világi és az egyházi közigazgatás határai), nyelvjárás, kulturális jegyek.⁵⁹ A magyar nyelvterületen öt (1. Nyugati, 2. Északi, 3. Középső, 4. Átmeneti, 5. Keleti) *kulturális nagyregiót*, 18 *középregiót* (pl. a keletin belül 4.1. Torda-Aranyosszék-Torockó, 4.2. Kalotaszeg, 4.3. Barcaság és Alsó-Háromszék, 4.4. Székelyföld, 4.5. Külüllő mente és Nagyenyed-

Gyulafehérvár vidéke, dél-erdélyi szórványok, 4.6. Mezőség és észak-erdélyi szórványok, 4.7. Gyimes, Bukovina), 102 kistrégiót és 15 kistrégióon belül még további 28 mikrorégiót különített el. Borsos Balázs kihangsúlyozta, hogy mivel a *Magyar Néprajzi Atlasz* voltaképp a magyar nyelvterület 19–20. század fordulóján élő kulturális arculatát és tagoltságát tükrözi, nem reprezentálja azokat a folyamatokat, amelyek az elmúlt század során egyrészt az egységülést, másrészt pedig a szétfejlődés irányába hatottak.⁶⁰ Itt említjük meg, hogy az erdélyi magyar kultúra integrációjáról és szétfejlődéséről, a régióról Magyarországon és Erdélyben forgalmazott képről is készültek tanulmányok.⁶¹

A rendszerváltozást követő időszakban számos olyan tanulmány és kötet látott nyomdafestéket, mely Erdély és a moldvai csángóság belső kulturális, néprajzi tagolódását elemzi. Dr. Kós Károly 1993-ban jelentetett meg szakszerű, elméleti dolgozatot az erdélyi és a moldvai magyar tájegységek néprajzi vizsgálatának időszerű kérdéseiről,⁶² majd két kötetben adta ki mezőségi kutatásainak legjelentősebb eredményeit.⁶³ Az erdélyi magyar néprajztudomány klasszikusai által megálmodott következő kötetek már csak töredékekből, részben befejezett dolgozatokból álltak össze. Például Szabó Zsolt korábban megjelent és újabb dolgozatokból szerkesztett össze 1999-ben a szilágysági magyarokról szóló néprajzi és honismereti kiadványt,⁶⁴ majd 2002-ben a Kriterion Könyvkiadónál látott nyomdafestéket a torockói népművészetről szóló tanulmánykötet, melynek szerzői dr. Kós Károly, Szentimrei Judit, dr. Nagy Jenő, F. Halay Hajnal és Furu Árpád.⁶⁵

Keszeg Vilmos 2004-ben önálló, kétkötetes szintézist jelentetett meg Aranyosszékről, melyben elsősorban arra vállalkozott, hogy árnyalja és korrigálja a vidékről eddig kialakított és forgalmazott képet. Másodsorban pedig különböző szépirodalmi és népi szövegek segítségével a történelmi emlékezet szerveződését és funkcióit ragadta meg. Tehát a vidék bemutatásában nagy jelentőséget tulajdonított az itt élők önmagukról forgalmazott szövegeinek.⁶⁶ Egy másik konferenciakötet Aranyos-vidék, tehát a hajdani Aranyosszék, Torda és környékének történeti, néprajzi, adminisztratív, felekezeti, gazdasági, társadalmi, kulturális örökségének felleltározására és bemutatására vállalkozott.⁶⁷ Keszeg Vilmos és Szabó

⁵⁴ PAPP Árpád 2002.

⁵⁵ KÓSA László 1990, 65–79; POZSONY Ferenc 2000, 437–443.

⁵⁶ BORSOS Balázs 2011a, I, 21.

⁵⁷ BORSOS Balázs 2011a, I, 30.

⁵⁸ BORSOS Balázs 2011b, 6–9.

⁵⁹ BORSOS Balázs 2011b, 10–20.

⁶⁰ BORSOS Balázs 2011b, 20–29.

⁶¹ FEISCHMIDT Margit 2005.

⁶² KÓS Károly 1993, 58–61.

⁶³ KÓS Károly 2000.

⁶⁴ SZABÓ Zsolt 1999.

⁶⁵ KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő – F. HALAY Hajnal – FURU Árpád 2002.

⁶⁶ KESZEG Vilmos 2004, I–II.

⁶⁷ KESZEG Vilmos – SZABÓ Zsolt 2006.

Zsolt nemrég szerkesztett önálló tanulmánykötetet az erdélyi Mezőségről, melyben szakszerű dolgozatokat olvashatunk a vidékkel kapcsolatos eddigi kutatások eredményeiről, az itt gyűjtött népköltészetéről, az itt élő emberek sorsáról és életpályájáról, a mezősegi társadalom, életmód, életvezetés jellegzetességeiről, valamint a táji, természeti és az épített környezetéről.⁶⁸

Halász Péter 1997-ben jelentetett meg komplex és újszerű szempontokat (etnikai eredettudat, származás, csúfolók, viselet, nyelvjárás, gazdasági, házassági és egyházi kapcsolatok, együvértartozás-tudat, elhatárolódás stb.) érvényesítő tanulmányt a moldvai csángó magyarok táji és etnikai tagolódásáról. Az eddigi tudományos eredmények és saját terepkutatásai alapján módszeresen feltárta a csángók településtörténeti vonatkozásait, nyelvjárási csoportjait, etnikai (magyar, székely) közösségeinek sajátosságait, azoknak belső és külső kapcsolatrendszerét, ön- és külső besorolását, az azonosság és a különbözőség tudatát, valamint házassági kapcsolatait. Ezek alapján a Moldvában élő csángóságnak elkülönítette az északi, a Tázló és az Aranyos-Beszterce mentén, az Ojtoz völgyében, a Szeret folyó lapályán, valamint a folyótól keletre élő csoportjait.⁶⁹ Barabás László elsősorban a népszokások segítségével végezte el az erdélyi Mezőség és a Székelyföld elhatárolását.⁷⁰ Itt jegyezzük meg, hogy a magyar népszokások kutatásában Barna Gábor hasznosította eredményesen a térképes módszereket.⁷¹ Az új magyar néprajzi szintézis számára pedig Mohay Tamás készítette el az erdélyi tájegységek magas bemutatását.⁷²

Balogh Balázs és Fülemlile Ágnes nemrég korszerű összefoglalásban elemezte és értelmezte, hogyan alakult Kalotaszeg társadalma, az ott élők identitása a 20. század során, a kívülről érkező nyelvészek, néprajzosok hogyan tagolták kultúráját, hogyan változott a kalotaszegi emberek belső és külső kapcsolatrendszere, házassági közege, azt hogyan befolyásolta a korábbi társadalomszerkezet, felekezeti és nemzeti, a különböző történelmi, politikai események sora pedig hogyan módosította identitásukat, csoportképzésüket és önbesorolásukat.⁷³ Köncei Csongor Kürti Lászlóval együtt fontosnak véli a regionális identitást is: „az számít kalotaszeginek, aki saját magát, illetve kölcsönösen szűkebb-tágabb kulturális és társadalmi közeget annak tartja.”⁷⁴ Kalotaszeg belső

tagolódásával, külső határaival újabban Furu Árpád foglalkozott, aki elsősorban a népi építészet alapján állapította meg, hogy a térség hagyományos egységei (Felszeg, Alszeg, Nádas mente és a Kapus-Szamos völgye) milyen belső jellegzetességekkel rendelkeznek. Kihangsúlyozta, hogy a vidék belső és külső kulturális határainak megrajzolásakor már nem lehet mellőzni a napjainkban immár színromán falvakat sem.⁷⁵ Itt jegyezzük meg, hogy Furu Árpád nemrég jelentetette meg szintézisét Udvarhelyszék népi építészetéről, melyben elsősorban földrajzi tényezők alapján tagolja a vizsgált területet.⁷⁶ Kötetének záró részében azonban éppen az épített örökség jellegzetességei alapján emeli ki az egész vidékre jellemző alapvető sajátosságokat, majd annak északnyugati peremén elkülönít két átmeneti övezetet (Sóvidék, Székely Partium), déli részén pedig két karakterisztikus kistájat, a Homoród mentét és Erdővidéket.⁷⁷

A Kárpát-medence magyarságáról 2000-ben Bihari Zoltán szerkesztett átfogó összefoglalást, melyben magvas vázlatot találunk az Erdélyben élő magyarság népi kultúrájának térbeli tagolódását meghatározó tényezőkről, valamint legismertebb tájegységeiről.⁷⁸ Az 1989-es rendszerváltozást követő évtizedben Sepsiszéki Nagy Balázs Orbán Balázs nyomdokain járta be Székelyföld településeit, majd tereptapasztalatait négy falusoros kötetben összegezte.⁷⁹

A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Horváth Gyula vezetésével elkészítette a Romániához tartozó három (magyarok által is lakott) régió történeti, demográfiai, természeti, gazdasági, ipari, turisztikai, közlekedési, távközlési, kulturális, közigazgatási, önkormányzati és fejlesztési kérdésekkel kapcsolatos összefoglalását. Annak első kötetében szakszerű, jól dokumentált leírást olvashatunk Székelyföld földrajzi tagolódásáról, településállományáról, belső kistájairól, falu- és városfalózatáról, urbanus településeinek vonzaskörzeteiről.⁸⁰ A sorozat következő kötetében Északnyugat-Erdély tájainak változatosságát, hagyományos gazdaságát és népi kultúráját Szabó Árpád Töhötöm mutatta be.⁸¹ Szintén ő foglalta össze a Dél-Erdélyben élő etnikumok (szászok, dél-erdélyi magyar szigetközösségek, Fogaras, Szeben és Hátszeg havasalji románság), valamint a bánági sváb, magyar és román telepes falvak hagyományos kultúrájával kapcsolatos ismereteinket.⁸²

⁶⁸ KESZEG Vilmos – SZABÓ Zsolt 2010.

⁶⁹ HALÁSZ Péter 1997.

⁷⁰ BARABÁS László 2010.

⁷¹ BARNA Gábor 1979; 1992.

⁷² MOHAY Tamás 2011.

⁷³ BALOGH Balázs – FÜLEMILE Ágnes 2004.

⁷⁴ KÖNCZEI Csongor 2011, 72.

⁷⁵ FURU Árpád 2007, 13.

⁷⁶ FURU Árpád 2011, 16–18.

⁷⁷ FURU Árpád 2011, 109–110.

⁷⁸ POZSONY Ferenc 2000f.

⁷⁹ SEPSISZÉKI NAGY Balázs 1998; 2000; 2003; 2006.

⁸⁰ HORVÁTH Gyula 2003, 66–115.

⁸¹ SZABÓ Á. Töhötöm 2006.

⁸² SZABÓ Á. Töhötöm 2009.

Tudománytörténeti bemutatásunk azt jelzi, hogy a magyar néprajztudományban fokozatosan honosodtak meg a regionális, táji sajátosságokat, elkülönüléseket tükröző, szakszerűen dokumentáló, elemző és értelmező kutatások. Mivel a polgárosodás és a modernizáció Erdélyben és Moldvában sokáig megkésett, s általában felemás módon bontakozott ki, a magyar nyelvterület központi és nyugati területeihez viszonyítva térségünkben elhúzódott a helyi társadalmak individualizálódása, atomizálódása és

szétesése, ami számos archaikus, közösségi jellegű kulturális elem fennmaradásának kedvezett. Mindezt tovább színesítette Erdély etnikai, felekezeti és kulturális szerkezetének folyamatos változása. Paládi-Kovács Attilával együtt valljuk, hogy a jövőben Erdélyben és Moldvában is szükség van mikroszintű térségek néprajzi, kulturális jellegzetességeinek árnyalt, komplex elemzésére, mivel végül is csak azok vezethetnek el nagyobb léptékű kulturális és társadalmi összefüggések megértéséhez.⁸³

Pozsony Ferenc – Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár; pozsonyferenc@yahoo.com

IRODALOM

- ALMÁSI István
1979 *Szilágysági magyar népzene*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- ANDRÁSFALVY Bertalan
1980 Néprajzi csoport, kistáj és régió, *Népi Kultúra – Népi Társadalom*, XI–XII, Budapest, 39–58.
- BALASSA Iván
1989 *A határainkon túli magyarok néprajza*, Budapest.
- BALOGH Balázs – FÜLEMILE Ágnes
2004 *Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen. Fejezetek a regionális csoportképzés történeti folyamatairól*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BARABÁS Jenő
1963 *Kartográfiai módszer a néprajzban*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
1967 Mutatvány a Magyar Néprajzi Atlasz anyagából, *A Néprajzi Múzeum Füzetei* 23, Különlenyomat a *Néprajzi Értesítő* XLIX. Évfolyamából, Budapest.
1980 A népi kultúra zonális struktúrája, in: Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Néprajzi csoportok kutatási módszerei. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához* 7. MTA Néprajzi Kutatócsoport. Budapest, 23–35.
- BARABÁS Jenő (szerk.)
1979–199 *A magyar néprajzi atlasz I–IX*, Budapest.
1981 Néprajzi csoport, *Magyar Néprajzi Lexikon*, IV, Akadémiai Kiadó, Budapest, 7–8.
- BARABÁS László
2010 A Mezőség néprajzi körvonalai és belső tagolódásának kérdései, in: Keszeg Vilmos (szerk.): *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom, Művelődés*, Kolozsvár, 53–61.
- BARNA Gábor
1979 *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
1992 A régös hagyományok földrajzi elterjedéséről, in: Pozsony Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve*, 1, Kolozsvár, 134–147.
- BARTHA Elek
1992 *Vallásökológia. Szaknális ökoszisztémák szerveződése és működése a népi vallásosságban*, Ethnica Kiadás, Debrecen.
- BÁTKY Zsigmond
1905 Magyarország néprajza, in: György Aladár (szerk.): *Föld és népei*, V, Budapest, 173–237.
- BENEDEK József
2000 *A társadalom térbelisége és térszervezése*, Risoprint, Kolozsvár.
- BOROS László (szerk.)
2000 Erdély természeti és történeti földrajza, *Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv*, 8, Nyíregyháza.
- BORSOS Balázs
2011a *A magyar népi kultúra regionális struktúrája. A Magyar Néprajzi Atlasz számítógépes feldolgozása fényében I–II*, MTA Néprajzi Kutatóintézete, Budapest.
2011b *A magyar népi kultúra régiói 1. Dunántúl, Kisalföld, Alföld*, M-érték Kiadó, Budapest.
- FARAGÓ József – JAGAMAS János
1954 *Moldvai csángó népdalok és népballadák*, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest.
- FEISCHMIDT Margit (szerk.)
2005 *Erdély-(de)konstrukciók*, Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs.

⁸³ PALÁDI-KOVÁCS Attila 1980. 70–73.

- FILEP Antal
1993 Nagytáji egységesség és regionális tagolódás a Kisalföld építő kultúrájában, in: Cseri Miklós (szerk.): *A Kisalföld népi építészete*, Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Xantus János Múzeum, Szentendre–Győr, 71–128.
- FURU Árpád
2007 *Kalotaszeg népi építészete*, Gloria, Kolozsvár.
2011 *Udvarhelyszék népi építészete*, Gloria, Kolozsvár.
- GÁLFFY Mózes – MÁRTON Gyula – SZABÓ T. Attila
1991 *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza*, I–II, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- GUNDA Béla
1943 A magyarság néprajzi csoportjai, in: Bartucz Lajos (szerk.): *A magyar nép*, Budapest, 93–113.
1963 A kultúra integrációja és az etnikai csoportok alakulása, *Műveltség és Hagyomány*, V, Debrecen, 3–12.
- GYÖRFFY István
1942 *Magyar nép – magyar föld*, Budapest.
- HALÁSZ Péter
1997 Új szempontok a moldvai magyarok táji-etnikai tagozódásának vizsgálatához, in: Pozsony Ferenc (szerk.): *Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve*, 5, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 7–26.
2002 A moldvai magyarok táji-etnikai tagolódásáról, in: Uő: *Bokrétába kötöttem vala. A moldvai magyarok néprajzához*, Európai Folklor Intézet, Budapest, 113–138.
- HOFER Tamás
1975 Három szakasz a magyar népi kultúra XIX–XX. századi történetében, *Ethnographia*, LXXXVI, 1, 398–413.
1991 A „népi kultúra” örökségének megszerkesztése Magyarországon, in: Uő (szerk.): *Népi kultúra és nemzettudat*, Magyarországi Kutató Intézet, Budapest, 7–13.
- HORVÁTH Gyula (szerk.)
2003 *Székegyföld*, MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest.
2006 *Északnyugat-Erdély*, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
2009 *Dél-Erdély és Bánság*, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- JAGAMAS János – FARAGÓ József
1974 *Romániai magyar népdalok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- JANKÓ János
1892 *Kalotaszeg magyar népe. Néprajzi tanulmány*, Budapest.
1893 *Torda, Aranyosszék, Torockó magyar (székely) népe*, Budapest.
1902 *A Balaton vidéki lakosság néprajza*, Budapest.
- JUHÁSZ Dezső
1988 A magyar tájnévadás, *Nyelvtudományi Értekezések*, 126, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KALLÓS Zoltán
1970 *Balladák könyve*, Szabó T. Attila gondozásában, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- KATONA Judit – VIGA Gyula (szerk.)
1996 *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei*, Herman Ottó Múzeum, Miskolc.
- KEMÉNYFI Róbert
2002 *A gömöri etnikai termozak. A történeti Gömör és Kis-Hont vármegye etnikai térszerkezetének változása – különös tekintettel a szlovák–magyar etnikai határ futására*, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Komárom–Dunaszerdahely.
2004 *Földrajzi szemlélet a néprajztudományban. Etnikai és felekezeti terek, kontaktzónák elemzési lehetőségei*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- KESZEG Vilmos
1999 Mezőségi hiedelmek, Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
2001 Táj és kép, in: Keszeg Vilmos (szerk.): *A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve*, 9, Kolozsvár, 283–297.
2004 *Aranyosszék népköltészete*, I–II, Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- KESZEG Vilmos – SZABÓ Zsolt (szerk.)
2006 *Aranyos-vidék magyarsága. Aranyosszék, Torda és vidéke a változó időben*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
2010 *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom. Művelődés*, Kolozsvár.
- KÓSA László
1989 *A magyar néprajz tudománytörténete*, Gondolat, Budapest.
1990 *Paraszti polgárosulás és népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920)*, Néprajzi Társaság, Debrecen.
1991 Erdély néprajza, *Ethnographia*, 102, 3–4, 197–211.
- KÓSA László – FILEP Antal
1975 *A magyar nép táji-történeti tagolódása*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KÓSA László – SZEMERKÉNYI Ágnes
1975 *Apáról fiúra*, Móra Könyvkiadó, Budapest.
- KÓS Károly, dr.
1972 *Népélet és néphagyomány. Tíz tanulmány*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
1976 *Tájak, falvak, hagyományok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

- 1979 *Eszköz, munka, néphagyomány. Dolgozatok a munka néprajza köréből*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- 1993 Néprajzi tájainkról, *Művelődés*, XLII, 6–7, 58–61.
- 2000 *Mezőség néprajza*, I–II, Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- 2009 Etnikumok, hagyományörző falvak, in: Horváth Gyula (szerk.): *Dél-Erdély és Bánság*, MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 430–443.
- KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő
- 1972 *Kászoni székely népművészet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- 1974 *Szilágysági magyar népművészet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- 1978 *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- 1981 *Moldvai csángó népművészet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – dr. NAGY Jenő – F. HALAY Hajnal – FURU Árpád
- 2002 *Torockói népművészet*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- KÖNCZEI Csongor
- 2011 *A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatáról*, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- KRIZA János
- 1863 *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*, I, Kolozsvár.
- 2002 *Vadrózsák*, Kriza János székely népköltési gyűjteménye Faragó József gondozásában, Második, kiegészített kiadás, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- LISZKA József
- 2002 *A szlovákiai magyarok néprajza*, Osiris Kiadó – Lilium Aurum Kiadó, Budapest–Dunaszerdahely.
- 2006 *Bevezetés a néprajzba*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- 2010 *Magyarok Szlovákiában VI. Populáris kultúra*, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- MAGYAR Zoltán
- 2011 *A magyar népi kultúra régiói 2. Felföld, Erdély, Moldva*, M-érték Kiadó, Budapest.
- MALONYAY Dezső
- 1907 *A magyar nép művészete I. A kalotaszegi magyar nép művészete*, Franklin-Társulat, Budapest.
- 1909 *A magyar nép művészete II. A székelyföld, a csángó és a torockói magyar nép művészete*, Franklin-Társulat, Budapest.
- MOHAY Tamás
- 2011 Erdély, in: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz. I. 1. Táj, nép, történelem*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 788–893.
- MURÁDIN László
- 1995–2010 *A romániai Magyar Nyelvújrást Atlasza I–XI*, Anyagát gyűjtötte Murádin László, szerkesztette Juhász Dezső, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- ORBÁN Balázs
- 1868–1873 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*, I–VI, Pest.
- ORTUTAY Gyula
- 1940 *Kis magyar néprajz*, Budapest.
- PALÁDI-KOVÁCS Attila
- 1980 A kulturális régiók néprajzi vizsgálata, in: Uő (szerk.): *Néprajzi csoportok kutatási módszerei. Előmunkálatok a Magyarország Néprajzához*, 7, MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 57–75.
- 2003a A kulturális régiók néprajzi vizsgálata, in: Uő: *Tájak, népek, népcsoportok*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 7–20.
- 2003b Kulturális határok és kontaktzónák Észak-Magyarországon, in: Uő: *Tájak, népek, népcsoportok*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 67–81.
- 2006 *A Barkóság és népe*, Második, bővített kiadás, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Miskolc.
- PALÁDI-KOVÁCS Attila (szerk.)
- 1997 *Magyar néprajz IV. Anyagi kultúra*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 2000 *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP Árpád (szerk.)
- 2002 *A Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza*, Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szabadka.
- POTSÁ József
- 1899 *Háromszék Vármegye*, Jókai Nyomda, Sepsiszentgyörgy.
- POZSONY Ferenc
- 2000 Vázlat Erdély népi kultúrájáról, in: Bihari Zoltán (főszerk.): *Magyarok a világban. Kárpát-medence*, Ceba Kiadó, Budapest, 431–444.
- 2005 A moldvai csángó magyarok, Gondolat Kiadó – Európai Folklor Intézet, Budapest.
- PRINZ Gyula
- é. n. Magyarország tájrajza, *Magyar Föld, Magyar Faj I*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 15–313.
- PRINZ Gyula – TELEKI Pál
- é. n. A magyar munka földrajza, *Magyar föld – Magyar faj II. Magyar földrajz 2*, Budapest.
- SEPSISZÉKI NAGY Balázs
- 1998 *Székelyföld falvai a XX. század végén I. Háromszék. Kovászna megye*, Nap Kiadó, Budapest.
- 2000 *Székelyföld falvai a XX. század végén II. Csík-, Kászón- és Gyergyószék. Hargita megye*, Nap Kiadó, Budapest.
- 2003 *Székelyföld falvai a XX. század végén III. Udvarhelyszék. Hargita megye*, Nap Kiadó, Budapest.
- 2006 *Székelyföld falvai a XX. század végén IV. Marosszék, Aranyosszék*, Nap Kiadó, Budapest.

SZABÓ Á. Töhötöm

2006 Tájak változatossága, hagyományok gazdagsága: népi kultúra Észak-Erdélyben, in: Horváth Gyula (szerk.): *Észak-Nyugat Erdély*, MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 399–414.

2009 Etnikumok, hagyományörző falvak, in: Horváth Gyula (szerk.): *Dél-Erdély és Bánság*, MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 429–443.

SZABÓ Zsolt (szerk.)

1999 *Szilágysági magyarok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár.

SZABÓ László – GULYÁS Éva – CSALOG Zsolt (szerk.)

2005 *Szolnok (Jász-Nagykun-Szolnok) Megye Néprajzi Atlasza. II. 2*, Solnok.

SZENT-IVÁNYI István

1991 A magyar népi kultúra egysége, in: Balázs Géza – Halász Péter (szerk.): *Magyar néphagyomány – európai néphagyomány*, Budapest, 76–84.

TELEKI Pál

2000 Táj és faj, in: Uó: *Válogatott politikai írások és beszédek*, Osiris Kiadó, Budapest, 14–26.

VISKI Károly

é. n. Tájékoztató, in: Czakó Elemér (szerk.): *A magyarság néprajza*, I, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 13–36.

Analiza defalcării teritoriale ale culturii populare

(Rezumat)

Lucrarea noastră din domeniul istoriei științei semnalează că cercetările analitice și de interpretare ce documentează în mod profesional caracteristicile și diferențele regionale, geografice s-au înrădăcinat gradual în știința etnografică maghiară. Deoarece dezvoltarea civică și modernizarea au întârziat mult în Transilvania și Moldova, și s-au desfășurat în mod inegal în comparație cu zonele centrale și vestice ale ariei lingvistice maghiare, în regiunea noastră procesul de individualizare-atomizare, respectiv dezintegrarea societății s-a prelungit, ceea ce a favorizat supraviețuirea numeroaselor elemente culturale cu caracter arhaic, colectiv. Toate acestea au fost diversificate și mai mult de schimbarea continuă a structurii etnice, religioase și culturale ale Transilvaniei. Împreună cu Attila Paládi-Kovács suntem convingși că în viitor este nevoie de cercetarea diferențiată și complexă a caracteristicilor etnografice și culturale ale microregiunilor, deoarece numai astfel de analize pot ajuta la înțelegerea contextului cultural și social pe o scară mai largă.

Analysis of the territorial division of folk culture

(Abstract)

Our history of science paper signals that analytical and interpreting researches that professionally document regional, geographical characteristics and differences have rooted gradually in the Hungarian ethnological sciences. Since civil developments and modernization arrived with a (considerable) delay/delayed in Transylvania and Moldavia, and they evolved unevenly compared to the central and western part of the Hungarian linguistic areas, the individualization, atomization and disintegration process of the local societies in our region has delayed which favoured the survival of many archaic community-based cultural elements. The continuously changing ethnic, religious and cultural structures have added even more colour to these processes. Together with Attila Paládi-Kovács we hold the principle that in Transylvania and Moldavia a differentiated and complex analysis of ethnographic and cultural characteristics of micro-regions will be essential in the future because only such investigations will led to the full understanding of cultural and social correlations on a larger scale.